

OVER ENKELE GENEESKRUIDEN, DIE IN ZUID-LIMBURG VOORKOMEN.

door

H. G. VAN WOUW

In een tijd waarin men meent, door jongleren met chemische formules en de bereiding van talrijke synthetische geneesmiddelen, de natuur te kunnen verbeteren, blijkt toch telkens weer, dat het uiterst zinvol is om de biologische synthese in de natuur tot voorbeeld te nemen.

Meent echter niet dat wij het nut willen ontkennen van vele, na ijverig speuren bereide, chemotherapeutica.

Het is echter een opvallend feit dat, wanneer het de pharmaceutische industrie gelukt is, een belangrijk geneesmiddel te vinden, achteraf vaak blijkt dat dit ook al in de natuur aanwezig was.

De Amerikaanse pharmacognost R a m s t e a d schreef in 1959 zelfs: „de geneesmiddelen van biologische oorsprong blijken nog steeds de ruggegraat te vormen van de geneesmiddelen-therapie en zijn zelfs in betekenis toegenomen”. Prof. Mirimanoff (Génève) schreef in Sandow News over het onderzoek van inheemse geneeskruiden uit India, welke belangrijke geneesmiddelen opleverde.

Een plant uit het gebied van het Himalaya-gebergte leverde een bestanddeel dat nog actiever was dan d-Tubocurarine, een stof van onschatbare waarde voor de chirurg. Het onderzoek van een andere plant, de *Rauwolfia serpentina* bracht belangrijke bloeddrukverlagende bestanddelen aan het licht o.a. reserpine.

De Maagdepalm (*Vinca minor*) bevat bestanddelen, welke chemisch gelijken op reserpine, met dezelfde werking. Het blijkt van belang te zijn om geneeskruiden, welke nu niet meer gebruikt worden, met moderne methoden te onderzoeken. Wanneer we de werkzaamheid van een plant willen beoordelen dan moeten we de werkzame bestanddelen isoleren, scheikundig bepalen en geschikt maken voor farmacodynamische en klinische proefnemingen.

In „Natuur en Landschap” voorjaar 1959 beschrijft Dr. I. r. D i e m o n t de vegetatie van de loofhoutbossen in Zuid-Limburg.

Deze bleven het meest aan de menselijke invloed onttrokken en herbergen het merendeel der wilde planten, waaronder een aantal geneeskrachtige kruiden:

1. Eenbes (*Paris quadrifolia*). — 2. Maagdepalm (*Vinca minor*). — 3. Peperboompje (*Daphne mezereum*). — 4. Zwarte Gifbes (*Actaea spicata*). — 5. Heelkruid (*Sanicula europaea*). — 6. Akelei (*Aquilegia vulgaris*) en 7. Bosrank (*Clematis vitalba*).

Bovengenoemde geneeskruiden horen thuis in het Eiken-Haagbeukenbos; de eerste twee in de droge variant (met niet teveel kiezels en niet teveel krijt in de bodem), de anderen in kalkrijke bosgrond, het domein van het orchideeënrijke Eiken-Haagbeukenbos. Deze planten komen dan ook uitsluitend of bijna uitsluitend in Zuid-Limburg voor; zij worden heden ten dage niet veel meer gebruikt in de officiële geneeskunde, maar moeten toch om historische redenen hier vermeld worden.

Een viertal andere zijn van groter belang: 8. Maretak (*Viscum album*). — 9. Gele Mon-

Maretak op mispel

Fotoarchief De Wever

nikskap (*Aconitum lycoctonum*). De twee belangrijkste planten voor de geneeskunde zijn Vingerhoedskruid (*Digitalis purpurea*), welke in Zuid-Limburg gewoon, doch elders in ons land zeldzaam is en Wolfskers (*Atropa belladonna*), een plant uit bosrijke bergstreken die hier echter zeer zeldzaam is. Beide laatste geneeskruiden zijn van uitzonderlijk belang voor de geneeskunde.

Eenbes — *Paris quadrifolia*.

De naam slaat op de enige vrucht die de plant draagt. Paris was een zoon van Priamus. De bes en de vier bladen (quatuor = vier, folium = blad) stellen mythologisch voor: de de eris of twistappel, de drie godinnen Hera, Pallas Athene, Aphrodite en de prins Paris.

Bestanddelen: Voornamelijk in de wortelstok het giftige saponine (bloedvergift): paristypnine. De vrucht en wortel bezitten een geringe narcotische werking. Na het eten van de bessen (meestal door kinderen) treden miselijkheid, braken, diarree, krampen en pupilvernauwing op. Omdat het hiervoor verantwoordelijke sapotoxine zo slecht vanuit het maagdarmkanaal wordt geresorbeerd komen

Eenbes

geen dodelijke vergiftigingen voor.

Gebruik: Het kruid wordt in de homoeopathie toegepast bij congesties, bij nekhoofdpijn, laryngitis, neuralgiën en rheuma.

Peperboompje — *Daphne mezereum*.

Er is een zekere gelijkenis van de bladeren met die van de laurier; deze heette oudtijds Daphnè. Mezereum misschien van het verlatijnde, arabische mazerium (= doden). De Duitse naam is Seidel (zeidler = imker); ook: Krallenbömke, in Frankrijk: bois gentil, garou, Engeland: spurge olive, dwarfbay.

Ovidius vertelt van de nymf Daphnè, welke vlucht voor de verliefde Apollo en in haar angst smeekt zij haar vader de god der rivieren: „Qua nimium placui... mutando perde figuram”, waarop ze veranderd werd in een boom, welke een verrukkelijke geur verspreidde. De rose bloemen verschijnen voor de bladeren. De vruchten zijn rood en zo groot als een erwt, vandaar de volksnaam: rode peper. Ze worden door vogels gegeten, voor de mens zijn ze giftig; 10—12 vruchten kunnen dodelijk zijn.

Bestanddelen: Mezereïne en het niet giftige glucoside Daphnine.

Toxicologie: (Kennis omtrent de gifwerking). Scherp branden in de mond en de keel, speekselvloed, dorstgevoel, diarree, kolieken, pijnlijk urineren, bloed in de urine, krampen, dood in collaps.

In het begin van het voorjaar wordt de bast van de stam en grotere takken afgetrokken; deze wordt gebruikt voor het maken van een extract, dat wordt toegepast bij jeukende huidziekten, bij gordelroos, ook wel inwendig als zenuwpijnstillend middel.

Zwarte Gifbes. — *Actaea spicata*, Sint Christoffelkruid.

De bladeren gelijken wat op de vlier (= *Akteia*), de plant wordt reeds door Plinius genoemd. De H. Christophorus, die het kruid bij zich gehad zou hebben toen hij het Christuskind over de rivier droeg, geldt bij het volk als beschermheilige van de schatgravers.

Bestanddelen: o.a. een Mezereïne-achtige stof, welke zich ook in het Peperboompje bevindt. De bessen veroorzaken bij de mens delirium, de wortel werkt narcotisch, de bladeren,

op de huid gebracht, geven blaren. De in mei ingezamelde wortel gebruikt men in de homoeopathie voor de bereiding van een tinctuur ter bestrijding van reumatiek der hand- en voetgewrichten.

Heelkruid. — *Sanicula europaea*.

Sanus = gezond. De overblijvende plant bloeit in mei en juni, de bladeren worden verzameld met steel, niet de bloemen, en worden toegepast bij kwetsuren, steenpuisten, maag- en darmzweren en maagbloedingen.

Kneipp trekt 10 gr. op $\frac{1}{4}$ l. water. Met honing wordt dit aanbevolen tegen aandoeningen der luchtwegen, ook wordt omslagwater aanbevolen bij kneuzingen. Uit de oudheid is niets bekend. Matthiolus en Bock bevalen het in 1560 aan. In Duitsland is men blijkbaar niet erg overtuigd van de geneeskracht, getuige het gezegde: Wegbreit, Schannickel (Sanikel, heelkruid) und Aehrenpries, dat maakt de Düel de Buern wies.

Akelei. — *Aquilegia vulgaris*.

Aquila = adelaar i.v.m. de gekromde bloemkroonbladeren, die men vergelijkt met de klauwen van een adelaar; anderen zeggen, dat de naam ontstaan is uit aqua = water en legere = verzamelen. De 12de eeuwse abdis Hildegard van Bingen spreekt in haar geschriften over geneesmiddelen van: *Agleia*; andere namen zijn: Gants de Nôtre Dame, Manteau royal, Capon's feather, Narrenkappen.

Bestanddelen: Alle delen der plant bevatten glucosiden, gelijkende op dat van de bittere amandel; bij splitsing ontstaat blauwzuur. Vroeger werd de plant tegen scheurbuik, waterzucht en galziekten gebruikt, in het O. van ons land gebruikt men de zaden wel als bloedzuiverend middel. In de homoeopathie vindt de plant toepassing tegen menstruatiestoornissen, huiduitslag en mondzweren. De slechts zelden voorkomende vergiftigingen verlopen met ernstige onmacht, langdurige bedwelming, pupilvernauwing, cyanose en diarree.

Bosrank. — *Clematis vitalba*.

Herbe aux gueux, viorne, Vigne blanche, Berceau de Vierge, Old man's beard, Traveller's zijn: Bedelaarskruid, Wit Vuurkruid.

Van de blaartrekkende werking werd vroeger

door bedelaars misbruik gemaakt om zich met zweren te bedekken en medelijden op te wekken. Het is een overblijvende plant, ze bevat anemol, een blaartrekkende stof. De tinctuur Joy is een van onze inlandse lianen, volksnamen wordt in de homoeopathie gebruikt.

Maretak. — *Viscum album*.

Mistletoe, Vogellijm is een halfparasiet, de gaffelvormige vertakte plant woekert op allerlei bomen en groeit dan uit tot zgn. heksenbezems of maretakken (mare = spook). Zelden echter komt ze voor op eiken. De gastheer wortelt echter steeds in kalkhoudende grond.

Deze plant heeft van oudsher een grote rol gespeeld in de mythologie van Grieken en Romeinen, zij was de toverroede (uit Vergilius Aeneis) van Persephone, waardoor de poorten zich openden. Zij leverde de pijl, waarmee Baldur door zijn blinde broeder Hödur gedood werd in de Germaanse mythologie. Reeds in de oudheid werd deze plant gebruikt tegen duizeligheid, de plant bevat n.l. stoffen met bloed-drukverlagende werking.

Gele Monnikskap. — *Aconitum lycoctonum*

De monnikskap

Fotoarchief De Wever

Deze gebergteplant komt in ons land alleen in Zuid-Limburg voor en dan nog zeldzaam. De plant wordt in de homoeopathie gebruikt. De plant welke in de Nederlandse Pharmacopee genoemd wordt en waarvan de dochterknollen beschreven worden, is echter blauw van kleur, *Aconitum napellus*.

De naam zou volgens Theophrastus (vierde eeuw v. Chr.) afkomstig zijn van de stad Aconis, maar Plinius meent van Aconae = naakte rots, doelende op de standplaats van de plant. lykos = wolf; kteino = afsterven, omdat de wortels door de Romeinen ten tijde van Dioscorides voor de vergiftiging van wolven gebruikt werden.

Vingerhoedskruid. — *Digitalis purpurea*.

De bladeren van het Vingerhoedskruid vormen een hoogst waardevol geneesmiddel voor de bestrijding van ziekten van het hart.

In de oudheid was dit blijkbaar niet bekend, want eerst in 1543 werd ze door Hieronymus Bock vermeld in zijn Neu Kreutterbuch. De Engelse geneesheer Withering komt de eer toe,

Vingerhoedskruid
Fotoarchief De Wever

in een publicatie van 1785 de grote betekenis van deze plant te hebben ontdekt. Door verbetering van de harttonus (spanning) verdwijnen bloedstuwingen, daardoor wordt ook de nier-activiteit (diurese) verbeterd, de hartvulling wordt beter, het slag- en minutenvolume neemt toe, de hartslag wordt krachtiger, langzamer en regelmatig. Tengevolge van te grote hoeveelheden en de langzamer uitscheiding kan cumulatie van het middel optreden en kan een vergiftigende of zelfs dodelijke werking optreden.

In Zuid-Limburg wordt tenslotte, zij het dan op een enkele plaats, een vertegenwoordigster der familie der Nachtschaden aangetroffen, welke eveneens een belangrijke plaats inneemt in onze geneesmiddelenwetenschap, n.l.

Wolfskers. — *Atropa belladonna*, Doodkruid, Dolkruid.

De 16e eeuwse botanici Matthiolus en Clusius noemden haar Belladonna, schone dame: een druppel van het sap in de ogen gedaan geeft de dames grote pupillen.

Atropa stamt van het Griekse woord *Atropos* = onafwendbaar, ten dode opgeschreven; in de Griekse mythologie was *Atropos* een der drie schikgodinnen en wel zij, die de (levens)draad, door Klitho gesponnen, doorsneed. Dodonaeus beschrijft de plant onder de naam *Solanum lethale* (dodelijk), Grootte Nascaje oft Dulle besien.

B e s t a n d d e l e n: Hyoscyamine, Atropine, Scopolamine en andere alcaloiden, stikstofhoudende plantenbasen met bijna steeds giftige werking. De glanzend zwarte bessen zijn meerdere malen voor de kinderen dodelijk snoepgoed geweest, de vergiftiging is gekarakteriseerd door droogheid van mond en keel, dorst, heesheid, slikmoeilijkheden, daarna snelle pols, hoofdpijn, duizeligheid, verwijde pupil, daarna sterke opwinding, tremor, dronkemansgang, delirium, razernij, tenslotte coma met zeer snelle ademhaling.

In de officiële geneeskunde worden de Belladonna-paraferaten veelvuldig toegepast. De zuivere alcaloiden Atropine en Scopolamine spelen een rol in de oogheelkunde en de narcose-techniek, in het eerste geval vanwege de pupilverwijdende werking, in het tweede vanwege de werking op het centraal zenuwstelsel.